

רק לא קו רציף
פואטיקה של טראומה:
שירים מחדר הטיפול
כתב: גיא עינת

קו נקודה:**קריאה בשירי הספר 'רק לא קו רציף'.**

מאת אפרת הברון — דר' לספרות, ביבליותרפיסטית, מומחית לטיפול בנפגעות.

'רק לא קו רציף' הוא ספר שירים העוסק בהיבטים שונים של פגיעה מינית: הנזקים — ברי תקנה או קבועים, המחירים שמשלמים נפגעים, העולם הרגשי שניזוק, והקושי לעמוד לצד הנפגעים וללוותם. השירים לוקחים את הקוראים למסע שכולל את מעשה הפגיעה עצמה ואת האופן שבו היא נטמעת והופכת לחלק אינטגרלי מנופי החיים של מי שנפגעו. הספר לא פוסח על המשמעות הקשה של פגיעה זו עבור הסביבה של הנפגעים — בני משפחה, בני זוג, ילדים, מטפלים. הוא גם מספר לקוראים — לעתים ישירות, בדרך כלל במרומז — על המפגש הקשה בין מי שנושאים על גופם טראומה של פגיעה מינית, לבין העולם, המתקשה לשמוע את סיפורם. המפגש עם התכנים הללו אינו פשוט, ולא תמיד אופטימי. אך עצם קיומו של ספר זה הוא מעשה של תקווה, של השמעת קול ושל הנכחה לא מתפשרת ורגישה, של סיפורי הנפגעות והנפגעים.

השמעת קול שכזו אינה מובנת מאליה. בראש ובראשונה מפני שגילוי עריות הוא טאבו, אולי אחד העוצמתיים בתרבות המערבית ובכלל. הטאבו, איסור שהחברה מציבה כדי להגן על גבולותיה המוסריים והפיזיים — אינו יעיל במיוחד במניעת המעשה, שכן פגיעה מינית בילדות היא תופעה נפוצה למדי. כ-18 אחוזים

מהילדים והילדות עד גיל 16 נפגעים מינית.¹ שלא כמו פגיעה מינית, המתרחשת בפועל על אף האיסור, הרי שהטאבו העוצמתי חי ונשמר באדיקות רבה סביב השית, השפה. בפועל, דיבור על פגיעה מינית עודנו איסור חברתי חמור וחרף ושבירה של הטאבו, למשל דיבור על "הנער שהוריו דוחים אותו... האישה שאחיה אנס אותה בילדותה / ובגרותה היא לוקחת כסף כדי להיאנס כל יום / ... הילד שהרב חילל אותו במצוות מתועבות"², יתקל בתגובה אופיינית של גינוי הדוברים, הקטנתם, הכחשת המעשים והאשמתם בשקר או בשיגעון. כך או אחרת, הניסיון לדבר על פגיעה בילדות מלווה במתקפה על הרלוונטיות של קול הדוברים, שנועדה להדיר את הסיפור על המעשה האסור אל מחוץ לדיאלוג החברתי, מחוץ לתודעה הקולקטיבית שאינה יכולה לשאת אותו. באקלים כזה, קשה מאוד לדבר על פגיעה מינית בילדות. בפני הדובר, עומדת בחירה בלתי אפשרית: "להיות נאמן לעצמך / לפעמים דורש לבגוד / בהדחקה הכל כך נוחה / לבגוד / בערכים של משפחתך / לבגוד / באושר של יקיריך... // או — / לבגוד / בעצמך". הנפגעים קרועים בין דיבור שנחוץ, לעתים קרובות, לשם חיים רגשיים והתנעה מחדש של עצמי שהושתק, לבין הסביבה שאינה מסוגלת להכיל את הפגיעה.

¹ מתוך דו"ח ממצאי טריאנה: אלימות כלפי ילדים ובני נוער בישראל (2016). לב-ויזל, ר' ואיזיקוביץ, צ'.

² המאמר משובץ בציטוטים מתוך שירי הספר.

לכאורה, הסביבה היום דווקא יכולה להכיל פגיעה מינית. 'רק לא קו רציף' יוצא לאור בתקופה מתעתעת מבחינה זו. בשנים 2017-2018, השנים בהן נכתבו השירים והתגבשו לכדי יצירה שלמה, התרחשה מהפכה בשיח החברתי על הנושא. לאחר פעילות עניפה ורבת שנים של ארגוני נשים, עלו לתודעה הציבורית תופעות של הטרדה מינית ואונס בזכות תנועת #METOO³ העולמית, ו'אחת מתוך אחת'⁴ בזירה הישראלית-המקומית. השיח מתנהל גם בקבוצות פייסבוק דוגמת 'שיח פמיניסטי' ובא לידי ביטוי באירועים מקומיים המתכתבים עם אירועים עולמיים כ'צעדת השרמוטות'⁵. התופעה מדוברת לא מעט גם דרך סרטים תיעודיים ובדיוניים, תכניות אקטואליה וערוצי יוטיוב, חלקם חתרניים, אחרים פורמליים יותר, מרחבים אינטרנטיים אנונימיים או גלויים, תנועות חברתיות שפילסו דרך למילים, עיתונות שנלחמת על מקומם המכבד ולא הפורנוגרפי של הסיפורים במרחב הציבורי ('הוא שלח טיוטה עם סיפור חייו /

³ קמפיין ויראלי ברשתות חברתיות החל מחודש אוקטובר 2017 הבא להוקיע הטרדה מינית ואלומות מינית באמצעות הזדהות ישירה של הנפגעות והנפגעים.

⁴ עמותה העוסקת בהעלאת מודעות לכמות התקיפות המיניות בחברה הישראלית. בין השאר באמצעות דף פייסבוק המעלה עדויות של נפגעות ונפגעים.

⁵ תהלוכת מחאה שבה המפגינים, ובעיקר המפגינות, מוחות נגד תרבות האונס ונגד הטענה לפיה נשים שמתלבשות באופן חושפני אשמות בכך שהן מוטרדות מינית או הופכות לקרבנות של אלימות מינית.

לעורך הראשי / / 'לא מספיק מטלטל' / פסק הראשי'. כל אלה מנכיחים פגיעה מינית במרחב התקשורתי והציבורי, והצליחו לחולל שינוי בנורמות ההתנהגות, אך בעיקר — הרחיבו את הרשות לדבר. על פניו, פשוט יותר לדבר היום על פגיעה מינית.

על אף התנועה החשובה בנוכחות של פגיעה מינית במרחב החברתי, הרי שהטאבו אינו המכשול היחיד שמונע שיח על פגיעה מינית. מבחינה פסיכולוגית, פגיעה מינית בילדות היא אקט שמכחיד את העדים שלו. המתקפה הפסיכולוגית על נפשם של הילד או הילדה הנפגעים מחייבת הפעלת מנגנוני הגנה מנתקים, דיסוציאטיביים, שמרחיקים את האירועים מהחווה אותם, ומקשים עליהם להתארגן לכדי סיפור לכיד ורציף, שאם יודע — יהיה בלתי נסבל מבחינה תודעתית: "להציל מהגליוטינה / רגע אחד של רגש / לחוות אותו מבלי לברוח / מבלי להתנתק". איך אפשר לדבר את מה שלא נרשם בתוכנו? כיצד מתרגמים היעדר למילים? כיצד מבטאים ספק שמתעורר בשל היעדר הרישום? באין מרחב חברתי שמוכן לנהל דיאלוג סביב הטאבו, איך ניתן לנסות ולגשש אחר תחילתה של שפה?

השפה השירית, הפואטית, מרשה ומאפשרת לדבר את מה שאסור לדבר, ואולי אסור אפילו למצוא אותו, קודם לכן, במעמקי הנפש: "את הסוד הראשון היא הפקידה בתוך כד / את הבאים אחריו טמנה במערת קבורה". השאיפה למצוא את העד הנעדר, לדעת מה קרה, מלווה לעתים קרובות את מי שנפגעו. ואולם, הספק

הוא בן לווייה קבוע של שאיפה זו, בשל הדיסוציאציה. השפה הפואטית חומקת משאלת האמת המוחלטת, מהשאיפה לדעת "בדיוק". שפת השיר המטאפורית, הדימויית, מזמינה מפגש עם זיכרונות, חוויות, צבעים וריחות הנובעים לעתים מאזורי נפש שאינם מתמסרים לזיכרון ההיסטורי — שכאמור, בגלל הכחדת העדות, אינו תמיד זמין. דרך השפה השירית, יכולים הדוברים לאמר "לא תיקח לי את האמת", תוך שהם נוגעים באמת זו דרך החושים ותחושות הגוף, שמיתרגמים למטאפורה ולא לסיפור נרטיבי. השפה השירית מאפשרת לדבר את הטאבו לא רק בשל הזמינות שלה לפרטי זיכרון לא נרטיביים. אופייה של השפה הפואטית הוא מרומז, מלא פערים ואינו מתמסר לקריאה אחת, לפרשנות חד משמעית. בשל עמימות זו נותרים על כנם מספר סיפורים פוטנציאליים, שהתקיימותם זה לצד זה משאירה אותם בבחינת אפשרויות, אמיתות מתחרות. העמימות, הרמז, היעדר החד-משמעיות מאפשרים להשמיע סיפור אסור במסגרת הסדר חברתי, שכן תמיד נשאר אצלנו, הקוראים, ספק כלשהו בנוגע לסיפור הקונקרטי. באופן הזה השירים מאפשרים להקשיב למה שלא ניתן לשאת כשהוא נאמר באופן מפורש.

השירים בספר מספרים בדיוק על תנועה זו שבין הנסתר למדובר, בין המוצפן לגלוי, בין המודחק לידוע, ותנועה זו באה לידי ביטוי גם בשמו הדו-משמעי, 'רק לא קו רציף'. בשיר הנושא של הספר, זהו הקו של המוניטור, שמרמז על מוות רגשי, דיסוציאטיבי, מנותק מחוויית הפגיעה,

כזה שנולד ממסך שחור "ששומר עליו / אך מייצר את מכאוביו". זהו קו רציף ששומר על נפשו של הנפגע, אך מהווה מנגנון שמקשה על החלמה של ממש. ואולם, הקו הרציף הוא גם דימוי לרצף עלילתי שמאפשר מגע מתמשך, לא מקוטע עם סיפור הפגיעה, על עצם קיומה ועל מחיריה בהווה. הקו הרציף — מוות פנימי בגלל הדיסוציאציה — הוא גם, מצד שני, הקו שמתבקשים הקוראים, כמו הנפגעות והנפגעים, לשרטט בדמיונם בין שברי הסיפורים, בין הזיכרון הקטוע, בין חלקי הידיעה. מנקודת מבט זו, הקו הרציף מזמן אפשרות לחיים של ממש, ולא רק לקיום במסגרת של סידור רגשי הגנתי או "רק לשרוד". הספר 'רק לא קו רציף' תופס בדיוק רב את השאיפה לחיבור בין קרעי המידע, פיסות הזיכרון כשאיפה להחלמה, הטומנת בחובה סיכון גדול לדעת יותר מכפי שניתן.

הקונפליקט הזה נענה בשפה השירית בספר, המשרטטת בעדינות חוויה של פגיעה מינית דרך הסיפור הקטוע המובא בשירים, שמורכב מחלקי אירועים והדורש מהקוראים לבצע פעולה אינטנסיבית של השלמת פערים — השלמה של "קו נקודה". אין בו קו רציף, אלא, למשל, קולאז' של קולות. הוא נע בין קולה של המטפלת שילקחה על עצמה תפקיד / ... למחות את הדמעות למתבשרים", לקולו של הנפגע: "הוא הפך את חדרי למקום לא בטוח / ואני החרשת". בין קולה של הנפגעת: "את צועדת בשדרה / כמו בן אדם רגיל / העוברים לא יודעים / השבים לא רואים", לקולו של המטפל שמדבר על ה'קליניקה שלי / בין תיקי המטופלים".

לפרקים, גם קולו של הפוגע מיוצג, למשל בשירים "משרתן של שתי שתיקות" ו"בחירה ברע" — בשניהם הפוגע הוא גם קורבן. לעתים יפגוש הקורא אף את קולו של הפוגע כפי שהוא חי בתוך נפשם של הנפגעים. כך למשל בשיר "מהסוף להתחלה" מתנהל דיאלוג ככל הנראה בין נפגע לפוגע, והאפשרות לקרוא אותו מהסוף להתחלה מערבבת בין הקולות של שניהם.

בנוסף שולחים השירים את הקורא למגע אפיזודי עם אוסף של תחושות, התנסויות ומחירים של הפגיעה שאותם ממשיכים נפגעים ונפגעות לפגוש לאורך כל השנים, גם הרבה אחרי שהפגיעה הפיזית הסתיימה. "ההשפלה / הכאב / והצער" המלווים את הנפגעים, האבל על "העתיד / שיכול היה להיות / אם לא / העבר", המשקל העודף או "כבודה חריגה" שנושאים עמם הנפגעים גם אחרי שהסתיימה הפגיעה. השירים מספרים על הפער בין האירועים לבין המילים המדברות עליהם, על האשמה, אותה חווים הנפגעים על לא עוול בכפם, המלווה בבושה ובספק: "האשמה, הבושה / והספק / אותו במיוחד אני שותקת / ועוקרת בידיים חשופות / שיראו כולם את הקוצים / נעוצים בבשר / ואת הדם הנוזל / כהוכחה / לאמת", ועל הנזקים האיומים של חיים בצל תחושות אלה: "אשמה / כמו סרטן / היא מתרבה ומתרבה / ולופתת אותך / ומכלה / מבפנים / גם כשהיא לא שלך". הקורא פוגש גם במחירי ההישרדות שרק נראית כהחלמה אך אינה ממש כזאת כי "לא מחלימים מפגיעה מינית / שורדים אותה". התחושות מלוות לא רק את הנפגעים אלא גם את העומדים לצדם, בין

היתר אנשי המקצוע — שזוכים כאן לייצוג לא שגרתי. החוויות העוצמתיות, לעתים אפילו הטרואומה המשנית שהן מנת חלקם של מטפלות ומטפלים, באים לידי ביטוי למשל בשירים "על שפת המגלשה" ו"פחד חיים", המדברים בגלוי את הפחד ממפגש עם העולם הרע מחוץ לקליניקה בחייהם של המטפלים ובחיי ילדיהם: "תשעה ירחים / הם זמן קצר / לא הספקתי לתקן את העולם לקראתך".

חלק מהתמונה המצטיירת מתוך הקריאה נוגעת, באופן יוצא דופן יחסית, בפן הגופני של הפגיעה, שלא מרבה להגיע לשיח — גם מפני שעצם הדיבור על הגוף מפר את ה"סידור" הדיסוציאטיבי המפריד בין הגוף הפגוע והפצוע, לבין העצמי. כך, נפגוש בשירים את הבחילה שמסתבר שהזמן לא מרפא ואת החולי שמדבר את הפגיעה "לגוף בחרה במחלה אוטואימונית / הגוף תוקף את עצמו" / אמר הדוקטור / והיא צחקה בלב / ובלעה כדור קטן כל יום / לעזור לגוף לא לצאת נגד עצמו". השירים מזכירים לנו שהפגיעה מתרחשת בראש ובראשונה בגוף, והוא הנושא אותה. היחס בין המחלה הפיזית לפגיעה בולט גם בשיר 22B שמסתיים במילים "יש לך גידול בריאות / הייתה אסתמה בילדותי? — לא. הייתה פגיעה מינית", וגם בשיר "אסור להשוות", בשניהם המחלה הגופנית נוכחת, ומקורה הוא רעל שמחלחל מהפסיכולוגי אל הגופני.

דרך מפגש של שיר אחרי שיר, כל אחד מהם מציע זווית התבוננות אחרת, אנו, הקוראים, מוזמנים לעמוד קרוב לפגיעה ולנפגעים, להבין,

להרגיש, להקשיב. ההזמנה הזאת מחייה גם את הטראומה המשנית של מי שמלווים את הנפגעות והנפגעים. עמידה אמפתית וקרובה, בסמוך למי שעברו פגיעה בילדותם גובה מחירים שאינם מרבים להיות מדוברים. בני המשפחה, המטפלים, בני הזוג והילדים של נפגעים חיים לעתים את החוויה שלא קרתה להם כאילו הייתה שלהם. בפעמים אחרות הם מוצאים עצמם חלק ממערכת יחסים החיה מחדש קשר היסטורי פוגע, תוקפני, סודי, מזניח או מתעלל. בשירים, מתקיים ערבוב בין הנפגעים והעומדים לצדם. בשיר "אין אלוהים" הדובר הוא מטפל הנושא את הטראומות של מטופליו הרבים, עוד אחד ועוד אחד. ב"מצב צבירה" הופך הקשר הטיפולי כמעט לפוגעני: "הם אומרים / שקשה להם / בגללך / קשה להם מאוד // הם מחפשים / מזור להם / אצלך / ומקשים עליך עוד". כך, הקשר שאמור להיות תרפויטי, נקלע להיות מקשה, מכביד. לעתים מטפל דובר בשם מטופל, לעתים נדמה כי קולה של מטופלת הוא שנשמע: "של מי החיים האלו / שלך או של מישהו אחר / אדם זר / של מי הסערה הזאת / שלך או של דמות / מסרט זר / של מי הכאב הזה / שלך או של מטופל". המגע עם התמזגות זו נוצר דרך הקריאה.

הפגיעה המינית עולה בשירים כמעשה סופי, שלממדים מסוימים שלו אין תקנה. השיר "הערות שוליים" שמתחיל בטיטה לסיפור חיים שמגיעה לעורך הראשי, מסתיים במילים "אבל ההערות שלו / מיותמות בשוליים / כי החיים כבר יצאו לאור / בכריכה קשה". ואולם, מולה

— יש בספר גם תיקון. על אף שהעבר "מצוץ מכל פינה", הוא חושף לא רק "קרבות עקובים / מקדשים שנבזזו / אנדרטאות של החמצות" אלא גם "עמודי ניצחון". אפשרות התיקון עולה בראש ובראשונה מתוך הקשר הטיפולי בשירים. על אף שהוא לא תמיד מצטייר כנחמה (למשל בשיר "אנדרטה חיה"), עצם קיומו של הטיפול בולט כמקום חשוב ומנחם ובו מישהי מכוונת אלומת אור, שולחת סירת הצלה או מטילה חבל (בשיר "מפגש בלב ים") כדי שמי שזקוק לכך יהיה בטוח.

היחסים של הדובר השירי עם הדור הבא הינם גם חלק מהתיקון. שירים אלה אינם מתעלמים מן המחירים של הורות בצל הפגיעה המינית או בצל העיסוק בתחום, ואף על פי כן הם מקום מעודד ומחלים. בשיר "העברה בין דורית" משורטט הפוטנציאל לפגיעה נוספת, בדור הבא, במקביל לפנטזיה שזו לא תקרה. בשיר "ארוחה משפחתית" הילדים מהווים תיקון אל מול המשפחה המקורית הפוגעת, השבורה. כשהדוברת בשיר נוסעת למפגש משפחתי שבו גם הפוגע יהיה נוכח היא אומרת: "ביד השנייה את אוספת את הילד / על אף שהוא הולך לבד / החיבוק שלו / הוא השכפץ שלך". הילד עודנו חלק מסיפור הפגיעה. השיר "שפת אב" מצייר גל של אהבה לילד, שעולה אף על פי ולמרות סיפור המסגרת שבתוכו חי השיר הזה והוא שיר ההורות האופטימי מכולם.

הקובץ כתוב בשפה שירית ישירה יחסית, שירים רזים, לא מסתתרים ולא מתחבאים. שפה ישירה כזו מתאפשרת בין היתר בגלל התבנית השירית

הקיים בו ליזום ולאפשר שיחה על הנושא שאי אפשר לדבר עליו. כך, בחלק מהשירים בספר נובע קול פנימי, בחלקם מתקיים דיאלוג בין דובר לבין סביבתו, ובאחרים מתקיים כאמור דיאלוג של ממש, בין שני דוברים קונקרטיים. אך מעל לכל, השירים בקובץ כולו מנכיחים את סיפורי הפגיעה בין הדובר השירי לבין הקוראים, כלומר בינו לבין העולם שמחוץ לטקסט. באופן הזה 'רק לא קו רציף' מייצר במובנים מסוימים את השפה החסרה, האסורה, הנעדרת, עבור מי שאוחזים בו והופך להיות נדבך נוסף ביצירת מרחב שיח. הוא מפלס מקום ומאפשר נוכחות לתופעה החברתית כמו גם לחוויה הפרטית, ומייצר בעצם נוכחותו תמורה בשיח החברתי.

של שירים קצרים שמביאים כל אחד מהם פיסה מבודדת של חוויה, שבר אחד של סיפור. הרשות לדבר בשפה גלויה למדי מתאפשרת גם בזכות הקונבנציה שמנחה ומזכירה לקוראים לקחת בחשבון כי השיר הוא מסגרת עמומה במהותה, לא ישירה, המרחיקה בין הדובר השירי לכותב ולמושאאי כתיבתו. ההנחה כי השירים מדברים במרחב של פער, נרטיב שאינו גלוי — היא שמאפשרת או מתירה בסופו של דבר לייצר מפגש בין העולם לבין ההתנסות, לבין הטאבו. הספר עצמו מזכיר כי הביטוי השירי מאפשר שיח שכזה: "היא כותבת אחרים / היא כותבת את עצמה / לפעמים / היא כותבת בהזמנה / מדייקת, מזקקת, מזככת / רגעים שלה / רגעים שלא לה / והמילים שבה / כמוה / עוטפות, חמות ומפלחות דרך / אל הלב / אל הריאות / אל המעי / הגס / ונמסות בתוך הגוף / ומפנות מקום חדש / כי ממילים הגיעה / ואל המילים תשוב". נדמה כי כתיבה היא לא רק דרך לדבר, אלא אקט פרפורמטיבי, פעולה משמעותית בפני עצמה, בעלת תוקף בעולם.

ובאמת, עצם קיומו של ספר זה במרחב הספרותי-ציבורי מחולל שינוי: הספר מזמן, מאפשר ופותח פתח לא רק לסיפור שבין הדובר השירי לבין החוויות שלו-עצמו, אשר חלקן הותקו מן התודעה. אלא גם, מעשה הדיבור הדיאלוגי בא לידי ביטוי קונקרטי באפילוג — "דיאלוג פיוטי", בשלושה זוגות שירים המנהלים ביניהם שיח בספר. שלושה שירים של דוברת נוספת המגיבים לשירים בספר או שהספר מגיב אליהם. כלומר, הספר בעצמו רומז לפוטנציאל

כמדריך קליני למרכז 'אפיק', ליחידה
לטיפול בנערה וליחידות טיפוליות
בעמותת 'בית לכל ילד'.

הכותב הנו קרימינולוג ופסיכותרפיסט
העוסק באבחון ובטיפול בתחום הפסיכו-
מיני, מדריך ומכשיר אנשי טיפול בנושא
פגיעות מיניות. ממקימי מיזם שיח"ה -
שיקום ייעוץ, חינוך והכשרה. משמש

את הספר ניתן לרכוש באופן ישיר מול
המחבר:

guyeinat@gmail.com

050-5765675

או באתר אינדיבוק

עלות כולל משלוח: 60 ש"ח